

Baltasar Porcel

Visat núm. 11
(abril 2011)

Traduir a l'alemany *Difunts sota els ametllers en flor* —quin títol! Sis paraules que, a primer cop d'ull, semblen plenes —sí, de què?—, de sentit?, de significació?, d'informació? Hi ha qui qualifica aquest títol de «cursei». No serà pas el traductor qui emeti un veredict de qualitat.

Però sí que pertany a la seva tasca trobar-ne precisament això: el sentit, la significació, el contingut o valor informatiu: Què diuen aquestes sis paraules? Què tenen a veure amb el contingut del llibre que s'ha de traduir? N'informen el lector? S'han d'entendre com a afirmació concreta? O tenen un valor figuratiu, fins i tot metafòric? Es tracta d'una història d'un cementiri? D'un cementiri plantat d'ametllers? D'una plantació d'ametllers que es troba al lloc on antigament hi havia un cementiri? I per què són «ametllers en flor»? Que els «difunts» ja no hi jeuen, ja no els hi interessa quan els ametllers no estan florits? O, fins i tot: es tracta de les ànimes d'uns difunts que es passegen sota els ametllers en flor, dels records que d'altres en guarden, d'aquests difunts? Qui són els «difunts»? Unes persones qualssevol? Avantpassats del narrador, del protagonista? Tota una sèrie de preguntes que es planteja qui tingui aquest llibre de Baltasar Porcel a les mans, i més encara qui l'hagi de traduir a una llengua estrangera.

Començant per la primera paraula, «difunts», ja ens trobem amb la primera dificultat per al traductor: «difunts» és un sinònim de «morts», però l'autor no ha dit «morts», sinó que s'ha decantat per l'eufemisme «difunts». Això, d'una banda, impedeix, o fins i tot prohibeix, l'ús de la correspondència alemanya de «mort», però, al mateix temps, allibera el traductor d'un altre dubte —si es tracta de *morts* com a participi, i si és el substantiu, són *les morts* o *els morts*. D'altra banda, l'eufemisme triat per l'autor té, si més no, dues correspondències en alemany: «Verstorbene», i l'encara més eufemístic «Verblichene». Quina de les dues paraules és la més adequada? «Verstorbene» conté el concepte de la mort, ja que «sterben» vol dir «morir». «Verblichene» és una paraula alemanya que evita aquest concepte, la qual cosa podria fer-la semblar més adient.

Les altres paraules ja no semblen que suposin cap mena de dificultat semàntica o estilística per al traductor: *sota* = *unter*, *els ametllers* = *die Mandelbäume*, *en flor* = a) *in Blüte*, b) *blühend*. Aquí sí que n'hi ha, de dificultat: a qui o a què es refereix «en flor»? Són els ametllers que estan en flor, o són els difunts que floreixen sota els ametllers, potser gràcies als records dels vius? Aleshores, si ens decantem per l'opció del qualificatiu, caldrà assignar-lo o bé als «Verstorbene» o bé als «Mandelbäume». Un dubte que no es pot resoldre sense conèixer el contingut del llibre. Fins aquí, les reflexions d'un traductor alemany a l'hora de trobar la correspondència alemanya adient per al títol. I no són, ni molt menys, fruit de la pedanteria. Al cap i a la fi, el títol d'una obra és molt més que una qüestió de tràmit: és la primera presa de contacte entre el llibre i el lector, és una mena de síntesi del contingut; n'és, potser, la clau d'accés. Per això, és preferible esperar a traduir el títol fins al final de la feina, un cop s'hagi traduït l'obra.

Efectivament, ja a la primera frase, hi trobem dos dels elements essencials del títol, la mort i les flors: «Jo sabia que arribava el Dia dels Morts perquè rebentaven les poncelles, i les flors es tornaven de bellesa esponerosa, brillant, i als ruscs les bresques degotaven, inflades, gotes de mel». També hi trobem, a la primera paraula!, un narrador (o narradora) en primera persona. Encara no tenim cap informació detallada sobre aquest «jo», ni si és mascle o femella, ni si és gran o jove, ni si és protagonista d'aquesta història. Un lector familiaritzat amb la literatura alemanya no pot estar-se de pensar en la reflexió del gran novel·lista alemany del segle XIX, Theodor Fontane, sobre la primera frase d'una novel·la: ha de ser considerada com un mirall còncau dins del qual es reflecteix la història sencera. Igual que el títol, la nostra primera frase parla de la mort i de la vida. I poc després, les flors apareixen novament relacionades amb la mort, quan es parla de les flors que cultiva un tal Baldoví per vendre-les «als descendents dels morts» que les portaran al cementiri. O sigui que les flors serveixen per fer palès el record que els vius guarden dels difunts.

Cal sospitar, però, que no tots els morts gaudeixen del mateix record, perquè, immediatament després, el jo narrador diu que «els nostres morts tenien poques flors». Qui són «els nostres morts»? Els del poble o de la ciutat on està ambientada la novel·la? O només els de la família del narrador? I què vol dir que «tenien poques flors»? Tornant a les reflexions anteriors, cal concretar aquesta sospita: aquells morts de les «poques flors» són morts que tenen poca gent que els recordi. I això els dóna una nova dimensió: «Els nostres morts» podrien ser els del jo narrador i del lector, o sigui els que ens hauran de suscitar l'atenció al llarg de la novel·la.

Efectivament, la novel·la no presenta cap trama pròpiament dita. De fet és una mena de recull de relats curiosos, alguns fins i tot grotescos, sobre personatges, reals o ficticis, del poble natal de l'autor, Andratx, i dels seus voltants. Aquest indret i la figura del jo narrador representen el lligam a través del qual la novel·la obté la seva unitat. Aquest narrador, gairebé l'únic personatge sense nom de tota l'obra, presenta, però, tota una sèrie de trets característics que justifiquen reconèixer-lo com l'*alter ego* del mateix autor. Ell és qui ens fa testimonis d'esdeveniments curiosos, viscuts per personatges estrafolaris, de la repercussió de la «gran» Història, aquella que surt als llibres d'història, com ara la Guerra Civil Espanyola i el franquisme. En la majoria d'aquests relats, el jo narrador hi és present, sigui formant part dels personatges o simplement com a observador del que passa. En alguns casos, es refereix a coses de les quals només n'ha sentit parlar. Hi ha, per exemple, Melcior Terrassa, un indià que després d'haver fet de guerriller a l'Uruguai torna al poble i s'hi fa ric amb la cria de pollastres, gràcies a la prosperitat incipient després dels anys de penúria posteriors a la Guerra Civil. O un personatge exòtic com el senyor Li, un xinès casat amb una dona «nòrdica» que, tot i que viu als afores del poble, gaudeix d'un determinat respecte per part de la població autòctona. També aconseguix convertir al budisme el Sabater Mestre, Bartomeu Gorí, però ell mateix, poc abans de morir, es passa al catolicisme per evitar ser enterrat al racó dels «protestants, suïcides i republicans» del cementiri.

Una a una, aquestes històries es desgranen davant dels ulls del lector, creant un panorama de l'Andratx real o porcel·lianament mític, amb els seus petits artesans, terratinents i fabricants rics, beneficiaris de l'incipient turisme, velles tietes, autors frustrats i les seves vivències o aventures banals, extraordinàries, comprometedores. Tot això seguint el que el propi Porcel ens ha revelat com a pauta de la seva narrativa: «Els clàssics m'han fet veure que, totes les coses que penso i dic, ja les han dites uns altres. Això també vol dir que segueixo una línia, un camí. Fonamentalment segueixo els clàssics grecs, d'Homer a Heràclit. Nosaltres, la meua família, pel fet d'estar en un lloc tancat, vam preservar una memòria antiga, que vaig recuperar amb els clàssics grecs».

Precisament aquesta «memòria antiga» és la que ens presenta *Difunts sota els ametllers en flor*, la qual rescata de l'oblit els mites d'Andratx, els personatges de la història local, familiar. Són anècdotes de la gent insignificant, dels herois apallissats de la Història Universal, com els anomena Bertolt Brecht. I en aquest sentit vaig interpretar el títol a l'hora de traduir-lo: els «difunts», els

«nostres morts» que «tenien poques flors», són rescatats de l'oblit, les seves flors són les dels ametllers, arbre emblemàtic de la zona. Per aquesta raó —i també, no cal negar-ho, per subjectivitat—, el títol alemany prescindeix de la possible ambigüitat del català de què parlàvem i opta pels «blühende Mandelbäume» com a flors en memòria dels difunts anònims: *Verstorbene unter blühenden Mandelbäumen*.